

Milada Wiśniewska

Warunkowe umorzenie postępowania jako szczególny środek odpowiedzialności karnej

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 53/3-4, 307-320

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MILADA WIŚNIEWSKA

WARUNKOWE UMORZENIE POSTĘPOWANIA JAKO SZCZEGÓLNY ŚRODEK ODPOWIEDZIALNOŚCI KARNEJ

Treść: Wstęp. – 1. Przesłanki zastosowania warunkowego umorzenia postępowania. – 2. Obowiązki próby i skutki jej przebiegu. – 3. Podjęcie postępowania karnego. – Zakończenie.

Wstęp

Źródeł warunkowego umorzenia postępowania należy szukać w rozwiązaniach przyjętych przez systemy: norwesko-duński, brytyjski, a także amerykański, którym znane jest warunkowe zawieszenie (wstrzymanie) postępowania karnego przy jednoczesnym wystawieniu sprawcy na próbę. Natomiast rozwiązanie polskie jest o tyle oryginalne, że znane jest mu zarówno warunkowe umorzenie, jak i warunkowe zawieszenie wykonania kary oraz warunkowe przedterminowe zwolnienie od odbycia części kary pozbawienia wolności. Do Kodeksu karnego z 1969 roku¹, obok tradycyjnej formy warunkowego zawieszenia kary (art. 73-79), wprowadzono także instytucję warunkowego umorzenia postępowania karnego (art. 27-29) jako swoistą reakcję na czyn przestępczy².

Prawodawca Kodeksu karnego z 1997 roku³ rozwinął wyżej wskazane środki probacyjne, przewidując szereg zmian, które zarówno doskonałą ich treść, jak i formę. Warunkowe umorzenie postępowania zostało zdefiniowane w art. 66 Kodeksu karnego⁴. Jest jedną z trzech

¹ Kodeks karny z dnia 19 kwietnia 1969 r. (Dz. U. z dnia 14 maja 1969 r.).

² Por. K. B u c h a ł a, A. Z o l l, *Prawo karne*, Warszawa 1997 r., s. 392.

³ Kodeks karny z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz. U. z dnia 2 sierpnia 1997 r.).

⁴ Art. 66 § 1 k.k.: „Sąd może warunkowo umorzyć postępowanie karne, jeśli wina i społeczna szkodliwość czynu nie są znaczne, okoliczności jego popełnienia nie budzą

instytucji określonych jako środki związane z poddaniem sprawcy próbie (ang. – *probation*, czyli poddanie próbie). Stanowi jeden ze środków, którymi dysponuje prawo karne, obok kar i środków karnych, w zwalczaniu i zapobieganiu przestępczości. Zatem jest to środek reakcji karnoprawnej na fakt popełnienia przestępstwa pozostawiony, jak wszystkie inne tego typu środki, do decyzji sądów⁵. Warunkowe umorzenie należy traktować, zatem jako szczególny środek odpowiedzialności karnej, polegający na poddaniu próbie sprawcy przestępstwa, co zakłada stwierdzenie jego popełnienia, a więc i winy sprawcy. Pozytywny wpływ okresu próby przekształca *ex lege* warunkowe umorzenie w umorzenie definitywne⁶.

Reasumując należy stwierdzić, iż funkcja warunkowego umorzenia sprowadza się do dania szansy sprawcy na niekaralność za przestępstwo w zamian za to, że w przyszłości nie popełni on (co najmniej) przestępstwa⁷.

W początkowym ujęciu Kodeksu postępowania karnego⁸ orzeczenie o warunkowym umorzeniu postępowania zapadające na posiedzeniu sądu miało formę postanowienia. Nie było to jednak zgodne z wymogami Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej⁹, która w art. 42 ust. 3 stanowi, że „każdego uważa się za niewinnego, dopóki jego wina nie zostanie stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu”. W związku z powyższym nowelizacja Kodeksu postępowania karnego z dnia 10 stycznia 2003 r. (Dz. U. Nr 17, poz. 155) przewiduje, że orzeczenie

wątpliwości, a postawa sprawcy nie karanego za przestępstwo umyślne, jego właściwości i warunki osobiste oraz dotychczasowy sposób życia uzasadniają przypuszczenie, że pomimo umorzenia postępowania będzie przestrzegał porządku prawnego, w szczególności nie popełni przestępstwa”.

⁵ Por. M. K a l i t o w s k i, Z. S i e n k i e w i c z, J. S z u m s k i, L. T y s z k i e w i c z, A. W a s e k, *Kodeks karny. Komentarz*, t. II, Gdańsk 1999 r., s. 169.

⁶ Por. A. M a r e k, *Warunkowe umorzenie postępowania karnego*, Warszawa 1973 r., s. 56 i n.

⁷ Por. *Komentarz do art. 66 kodeksu karnego* (Dz.U.97.88.553), w: J. Giezek (red.), N. Kłaczyńska, G. Łabuda, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, LEX 2007.

⁸ Kodeks postępowania karnego z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz. U. z dnia 4 sierpnia 1997 r.)

⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z dnia 16 lipca 1997 r.)

o warunkowym umorzeniu postępowania wydane na posiedzeniu musi mieć formę wyroku¹⁰.

Wyrok warunkowo umarzający postępowanie karne wydany w trybie art. 341 § 5 k.p.k. oraz art. 414 § 1 k.p.k. to orzeczenie stwierdzające popełnienie przestępstwa. Dla skutecznego warunkowego umorzenia muszą zostać spełnione wszystkie elementy konieczne do przypisania przestępstwa. Trzeba zaznaczyć, iż wyrok ten nie jest jednak wyrokiem skazującym (art. 413 § 2 k.p.k.). Zatem nie ma tym bardziej mowy o ukaraniu sprawcy¹¹. Nawet mimo ziszczenia się wszystkich przesłanek jego stosowania, sąd nie musi go zastosować, co oznacza, że warunkowe umorzenie ma charakter fakultatywny. Spełnienie wszystkich przesłanek warunkowego umorzenia ma charakter warunku progowego, koniecznego, ale niewystarczającego, ponieważ potrzeba jeszcze woli sądu¹².

1. Przesłanki zastosowania warunkowego umorzenia postępowania

Podstawą zastosowania warunkowego umorzenia postępowania musi być ustalenie wszystkich przesłanek odpowiedzialności karnej. Przez powyższe przesłanki należy rozumieć te okoliczności, które przy jednoczesnym wystąpieniu pozwalają uznać, że przeprowadzenie rozprawy i wymierzenie oskarżonemu kary nie jest celowe zarówno z punktu widzenia funkcji rozprawy, jak i funkcji kary¹³. Przesłanki te muszą wystąpić kumulatywnie¹⁴. Określone w art. 66 § 1-3 k.k. przesłanki można zaliczyć do trzech następujących grup: a) przesłanki związane z przestępstwem, b) przesłanki związane z osobą sprawcy, c) przesłanka o charakterze procesowym.

¹⁰ Por. art. 341 § 5 k.p.k. i art. 342 k.p.k.

¹¹ Por. E. Bieńkowska, B. Kunicka-Michałska, G. Rejman, J. Wojciechowska, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 1999 r., s. 1017.

¹² Por. *Komentarz do art. 66 kodeksu karnego (Dz.U.97.88.553)*, w: J. Giezek (red.), N. Kłaczyńska, G. Łabuda, *Kodeks karny...*, LEX 2007.

¹³ Por. Wyrok SN z 20 maja 1998 r., sygn. akt II KKN 65/98, *Prok. i Pr.* 1998, z. 10, poz. 1

¹⁴ Por. B. Myrna, *Przesłanki stosowania instytucji warunkowego umorzenia postępowania karnego w świetle Kodeksu karnego z 1997 r.*, w: Nowa kodyfikacja prawa karnego, red. L. Bogunia, t. II, Wrocław 1998 r., s. 195 i n.

Przechodząc do omawiania pierwszej z grup przesłanek, tj. przesłanek związanych z przestępstwem należy przede wszystkim zauważyć, iż są to następujące przesłanki: a) społeczna szkodliwość czynu nie jest znaczna; b) wina nie jest znaczna; c) zagrożenie karą za przestępstwo zarzucane sprawcy nie przekracza 3 lat pozbawienia wolności (przy spełnieniu warunków określonych w art. 66 § 3 k.k.¹⁵. – 5 lat pozbawienia wolności)¹⁶.

Celem stosowania warunkowego umorzenia postępowania jest stosowanie tej instytucji do drobnych przestępstw. Zatem podstawą jest ustalenie, czy czyn zarzucany oskarżonemu stanowi przestępstwo. Dopiero ustalenie, że czyn jest społecznie szkodliwy w stopniu, który nie jest znaczny, a także spełnienie pozostałych przesłanek wyłącza przyjęcie ukarania ze względu na potrzeby związane z zaspokojeniem społecznego poczucia sprawiedliwości. Okoliczności określone w art. 115 § 2 k.k. decydują o stopniu społecznej szkodliwości czynu. Można je podzielić na te natury przedmiotowej (rodzaj i charakter naruszonego dobra, rozmiary wyrządzonej bądź grożącej szkody, sposób i okoliczności popełnienia czynu, waga naruszonych przez sprawcę obowiązków, a także rodzaj naruszonych reguł ostrożności i stopień ich naruszenia) oraz natury podmiotowej (tu należy wskazać na postać zamiaru albo brak zamiaru dokonania czynu zabronionego, czy motywację sprawcy)¹⁷.

Kolejną z przesłanek związanych z przestępstwem, którą sąd musi ustalić jest stopień zawinienia. Warunek braku znacznego stopnia winy musi wystąpić jednocześnie z brakiem znacznego stopnia społecznej szkodliwości czynu. Określenie stopnia winy wymaga ustalenia najpierw wszystkich przesłanek przypisania winy. Do powyższych zaliczamy: dojrzałość sprawcy i jego poczytalność, rozpoznawalność bezprawności czynu, a także brak anormalnej sytuacji motywacyjnej

¹⁵ Art. 66 § 3 k.k.: „W wypadku, gdy pokrzywdzony pojednał się ze sprawcą, sprawca naprawił szkodę lub pokrzywdzony i sprawca uzgodnili sposób naprawienia szkody, warunkowe umorzenie może być zastosowane do sprawcy przestępstwa zagrożonego karą nie przekraczającą 5 lat pozbawienia wolności”.

¹⁶ Por. Tamże, s. 196.

¹⁷ Por. *Komentarz do art. 66 kodeksu karnego* (Dz.U.97.88.553), w: G. Bogdan, Z. Cwiakalski, P. Kardas, J. Majewski, J. Raglewski, M. Szewczyk, W. Wróbel, A. Zoll, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz. Tom I. Komentarz do art. 1-116 k.k.*, Zakamycze 2004 r., wyd. II, s. 996-997.

uniemożliwiającej sprawcy dania posłuchu normie prawnej¹⁸. Zaś stopień winy determinują następujące okoliczności: rozpoznawalność sytuacji oraz jej prawnej oceny, możliwość przeprowadzenia prawidłowego procesu motywacyjnego i podjęcia decyzji o postąpieniu zgodnym z prawem, a także zdolność do pokierowania zachowaniem¹⁹. Reasumując stwierdzić trzeba, iż okoliczności umniejszające winę są pochodne względem okoliczności wyłączających winę. Jako przykład przestępstwa cechującego się zmniejszonym stopniem winy można podać przestępstwo popełnione przez podwładnego na polecenie przełożonego, zakładając, że obawia się on utraty pracy w przypadku jego niewykonania. Wówczas działa on w warunkach zbliżonych do anormalnej sytuacji motywacyjnej²⁰.

Trzecią z przesłanek związanych z przestępstwem jest, określona w art. 66 § 2 k.k.²¹, granica stosowania warunkowego umorzenia postępowania, która jest ściśle związana z wysokością górnej granicy zagrożenia przewidzianego za dane przestępstwo. Zgodnie z brzmieniem powyższego przepisu warunkowego umorzenia nie stosuje się w przypadku, gdy przestępstwo zagrożone jest karą przekraczającą 3 lata pozbawienia wolności. Jednak powyższa zasada nie obowiązuje w trzech wypadkach, gdy pokrzywdzony pojednał się ze sprawcą, gdy sprawca naprawił szkodę i po trzeciej – gdy pokrzywdzony i sprawca uzgodnili sposób naprawienia szkody. Zatem po spełnieniu choćby jednej z tych przesłanek, które zawarte są w art. 66 § 3 k.k. warunkowe umorzenie postępowania może być zastosowane do sprawcy przestępstwa zagrożonego karą nie przekraczającą 5 lat pozbawienia wolności²². Należy w tym miejscu dodać, że w wypadkach określonych w art. 66 § 3 k.k. ze sprawcą, w razie śmierci pokrzywdzonego, może pojednać się oso-

¹⁸ Por. Uzasadnienie do wyroku TK z 16 maja 2000 r., P 1/99, OTK ZU 2000, nr 4, poz. 111.

¹⁹ Por. *Komentarz do art. 66 kodeksu karnego* (Dz. U. 97.88.553), w: A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, LEX 2007, wyd. IV.

²⁰ Por. Tamże, s. 997-998.

²¹ Art. 66 § 2 k.k.: „Warunkowego umorzenia nie stosuje się do sprawcy przestępstwa zagrożonego karą przekraczającą 3 lata pozbawienia wolności”.

²² Por. *Komentarz do art. 66 kodeksu karnego*, w: M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa, *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, Zakamycze 2006 r., s. 157.

ba najbliższa²³. Ponadto stosowaniu warunkowego umorzenia postępowania nie stoi na przeszkodzie, iż przestępstwo obok kary pozbawienia wolności w wysokości 3 lat (czy 5 lat) zagrożone jest innymi karami kumulatywnymi albo środkami karnymi. Dopuszczalne jest także stosowanie warunkowego umorzenia postępowania do przestępstw, które zagrożone są karami łagodniejszego rodzaju²⁴.

Drugą grupą przesłanek związanych z możliwością warunkowego umorzenia postępowania są przesłanki związane z osobą sprawcy. Zasadniczą przesłanką jest tu uzasadnione przypuszczenie, iż pomimo umorzenia postępowania sprawca będzie przestrzegał porządku prawnego, w szczególności nie popełni przestępstwa. Powyższe przypuszczenie sądu ma być oparte natomiast na: po pierwsze – postawie sprawcy niekaranego za przestępstwo umyślne, po drugie – jego właściwościach, po trzecie – warunkach osobistych sprawcy, po czwarte – jego dotychczasowym sposobie życia.

Zatem te szczegółowe przesłanki dotyczące osoby sprawcy mają uzasadniać wobec niego dodatnią prognozę kryminologiczną²⁵. Warto pokrótce przyjrzeć się tym elementom.

Odnosząc się do postawy sprawcy niekaranego za przestępstwo umyślne sąd musi zbadać, jakie postawy reprezentuje sprawca wobec dóbr chronionych prawem. W szczególności zaś wobec tego dobra, które naruszył zarzucanym mu czynem. Niezbędne jest ustalenie, czy przestępstwo było w życiu sprawcy zdarzeniem incydentalnym, wynikiem zbiegu okoliczności, czy może było wynikiem określonej postawy wobec dobra chronionego prawem. Istotne jest, aby uprawdopodobnić w dużym stopniu, że sprawca swoim zachowaniem w przyszłości nie będzie naruszał zakazów, ani nakazów. Zatem, trzeba przyjąć, iż warunkiem stosowania instytucji warunkowego umorzenia postępowania jest brak potrzeby oddziaływania w kierunku zmiany postaw sprawcy. Istotną przesłanką jest też przesłanka niekaralności. Ustalając poprzednią karalność sprawcy nie ma żadnego znaczenia, jaka kara została sprawcy wymierzona i czy została ona wykonana. Trzeba podkreślić,

²³ Por. Uchwała SN z dnia 30 września 2003 r., sygn. akt I KZP 19/03, OSNKW 2003, Nr 9-10, poz. 78.

²⁴ Por. R.A. S t e f a ń s k i, *Kodeks karny z orzecznictwem i piśmiennictwem (za lata 1998-2003)*, Toruń 2004 r., s. 223.

²⁵ Por. *Komentarz do art. 66 kodeksu karnego*, w: M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa, *Kodeks karny...*, s. 158.

że nie jest karany (w znaczeniu art. 66 § 1 k.k.) ten, wobec którego wymierzono tylko środek karny określony w art. 39 k.k.²⁶. Istotnym argumentem przemawiającym właśnie za taką interpretacją jest art. 67 § 3 k.k.²⁷, który przewiduje możliwość wymierzenia środków wymienionych w art. 39 pkt 3 i pkt 7 k.k. Ponadto nie jest też karany ten wobec, którego sąd odstąpił od wymierzenia kary, albo jeśli wobec nieletniego sąd zastosował zakład poprawczy, czy środki wychowawcze²⁸. Drugi element to właściwości osobiste sprawcy, przez które należy rozumieć: cechy charakteru sprawcy, jego temperament, zdolność do samokrytyki, czy wreszcie wrażliwość sumienia. Jednak to także stopień rozwoju umysłowego sprawcy, który im wyższy tym bardziej uzasadnione jest zastosowanie warunkowego umorzenia postępowania. To właśnie cechy charakteru sprawcy czynią prawdopodobnym, w dużym stopniu, iż będzie on przestrzegał porządku prawnego²⁹.

Natomiast trzeci element, który dotyczy warunków osobistych sprawcy, to: warunki środowiskowe, w których żyje sprawca, warunki rodzinne, warunki w miejscu pracy, czy również warunki mieszkaniowe. Wśród właściwości i warunków osobistych sprawcy może tkwić przyczyna takiego, a nie innego zachowania się sprawcy wobec dobra chronionego prawem w sposób, który odbiega od prezentowanej postawy wobec tegoż dobra.

I wreszcie wskazać trzeba na czwarty, a zarazem ostatni element dotyczący przesłanek związanych z osobą sprawcy, a mianowicie na dotychczasowy sposób życia sprawcy. Jest to podstawowy czynnik pozwalający na określenie postawy sprawcy. Ponadto, pozwalający w szczególności ustalić, czy zarzucany czyn był zgodny z postawą wobec zaatakowanego tym czynem dobra chronionego prawem. Trzeba pamiętać, iż dotychczasowy sposób życia sprawcy obejmuje również okres postępowania po popełnieniu przestępstwa. Zatem istotny, z pun-

²⁶ Por. E. Bieńkowska, B. Kunicka-Michałska, G. Rejman, J. Wojciechowska, *Kodeks karny...*, s. 1050.

²⁷ Art. 67 § 3 k.k.: „Umarzając warunkowo postępowanie karne, sąd zobowiązuje sprawcę do naprawienia szkody w całości lub w części, a może na niego nałożyć obowiązki wymienione w art. 72 § 1 pkt 1-3, 5 lub 7a, a ponadto orzec świadczenie pieniężne wymienione w art. 39 pkt 7 oraz zakaz prowadzenia pojazdów, wymieniony w art. 39 pkt 3, do lat 2”.

²⁸ Por. Uchwała połączonych Izb Karnej i Wojskowej SN z dnia 29 stycznia 1971 r., sygn. akt VI KZP 26/69, OSNKW 1971, nr 3, poz. 33.

²⁹ Por. A. Marek, *Prawo karne*, Warszawa 2007 r., s. 292-293.

ku prognozy na przyszłość, będzie stosunek sprawcy do popełnionego już czynu, czynny żal, próba naprawienia szkody, porozumienie się z pokrzywdzonym, a także zadośćuczynienie za doznaną krzywdę³⁰.

Trzecią i ostatnią grupą przesłanek związanych z możliwością zastosowania warunkowego postępowania są przesłanki o charakterze procesowym. Chodzi tu o brak wątpliwości co do okoliczności popełnienia czynu zabronionego. Jest to przesłanka o charakterze gwarancyjnym. Jej celem jest zapobiec stosowaniu warunkowego umorzenia postępowania w tych przypadkach, w których zebrany materiał dowodowy nie pozwala na ustalenie wszystkich elementów koniecznych do przypisania odpowiedzialności karnej. Zatem chodzi tu o przypadki, kiedy należy uniewinnić oskarżonego z powodu braku dostatecznych dowodów popełnienia przez niego czynu zabronionego³¹.

2. Obowiązki próby i skutki jej przebiegu

Celem okresu próby jest wychowawcze oddziaływanie na sprawcę oraz weryfikacja prognozy kryminologicznej. Tym samym okres próby stanowi okres kontrolowanej wolności, w którym sprawca ma do wykonania nałożone na niego obowiązki.

W świetle art. 67 § 1 k.k.³². (analogicznie art. 29 § 1 d.k.k.) okres próby wynosi od roku do 2 lat. Kodeks karny z 1969 r. przewidywał możliwość nałożenia na sprawcę jedynie trzech obowiązków: naprawienia w całości lub części szkody wyrządzonej przestępstwem, przeproszenie pokrzywdzonego oraz wykonanie prac lub świadczeń na cele społeczne. Natomiast Kodeks karny z 1997 r. rozbudowuje obowiązki próby (art. 67 § 3 i 4 k.k.). Trzeba podkreślić, iż przede wszystkim ustanawia obligatoryjny obowiązek naprawienia przez sprawcę wyrządzonej szkody w całości lub części. Powyższy obowiązek ma charakter nie tylko kompensacyjny, lecz także wychowawczy i prognostyczny³³. Szkada, do której naprawienia sąd zobowiązuje sprawcę stosując warunkowe umorzenie postępowania, obejmuje zarówno szkodę w postaci uszczerbku w posiadanym mieniu (*damnum emergens*), jak również utratę zasadnie spodziewanych korzyści (*lucrum*

³⁰ Por. Tamże, s. 293.

³¹ Por. L. G a r d o c k i, *Prawo karne*, Warszawa 2001 r., s. 174.

³² Art. 67 § 1 k.k.: „Warunkowe umorzenie następuje na okres próby, który wynosi od roku do 2 lat i biegnie od uprawomocnienia się orzeczenia”.

³³ Por. Tamże, s. 174.

cessans)³⁴. Naprawienie szkody może nastąpić zarówno przez zapłacenie odszkodowania lub przez przywrócenie do stanu poprzedniego (restytucja). Sposób naprawienia szkody winien być określony w orzeczeniu o warunkowym umorzeniu postępowania. Celem ustawodawcy było zapobieżenie kojarzenia warunkowego umorzenia postępowania z uwolnieniem od odpowiedzialności oraz o uwzględnienie interesu pokrzywdzonego przestępstwem³⁵.

Nałożenie pozostałych obowiązków wymienionych w omawianym przepisie (art. 67 § 3 k.k. w zw. z art. 72 § 1 pkt 1 – 3, 5, lub 7a k.k.) ma charakter fakultatywny. Do obowiązków tych zaliczamy: a) informowanie sądu lub kuratora o przebiegu okresu próby, b) przeproszenie pokrzywdzonego, c) wykonanie ciężącego na sprawcy obowiązku łżenia na utrzymanie innej osoby, d) powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających, e) powstrzymanie się od kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób³⁶.

Sprawowanie dozoru powierza się kuratorowi sądowemu (zawodowemu lub społecznemu), może być powierzona także (na ich wniosek lub za ich zgodą) także stowarzyszeniu, organizacji lub instytucji, do których działalności należy troska o wychowanie, zapobieganie demoralizacji lub pomoc skazanym, bądź osobie godnej zaufania³⁷.

Sąd w okresie próby, mając na uwadze względy wychowawcze określone w art. 74 § 2 k.k. w zw. z art. 67 § 4 k.k., może ustanawiać, rozszerzać lub zmieniać nałożone obowiązki. Uprawnienie to nie dotyczy obowiązku naprawienia szkody oraz obowiązków informowania sądu

³⁴ Por. Uchwała SN z dnia 21 czerwca 1995 r., sygn. akt I KZP 22/95, OSNKW 1996, z. 9-10, poz. 58.

³⁵ Por. E. Bieńkowska, B. Kunicka-Michalska, G. Rejman, J. Wojciechowska, *Kodeks karny...*, s. 1087.

³⁶ Zgodnie z art. 13 Ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. Nr 180, poz. 1493) umarzając warunkowo postępowanie karne wobec sprawcy przestępstwa popełnionego z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny, sąd nakładając obowiązek wskazany w art. 72 § 1 pkt 7a k.k., określa sposób kontaktu skazanego z pokrzywdzonym lub może zakazać zbliżania się skazanego do pokrzywdzonego w określonych okolicznościach.

³⁷ Art. 67 § 2 k.k.: „Umarzając warunkowo postępowanie karne, sąd może w okresie próby oddać sprawcę pod dozór kuratora lub osoby godnej zaufania, stowarzyszenia, instytucji albo organizacji społecznej, do której działalności należy troska o wychowanie, zapobieganie demoralizacji lub pomoc skazanym”.

lub kuratora o przebiegu okresu próby, a także obowiązku przeproszenia pokrzywdzonego, wykonywania ciężącego na sprawcy obowiązku łożenia na utrzymanie innej osoby oraz powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających³⁸.

Ponadto Sąd może orzec świadczenie pieniężne i zakaz prowadzenia pojazdów na okres od roku do lat 2 (art. 67 § 3 k.k. w zw. z art. 39 pkt 3 i 7 k.k.). Należy tu nadmienić, że możliwość orzeczenia zakazu prowadzenia pojazdów daje możliwość stosowania tej instytucji także do sprawców przestępstwa prowadzenia pojazdu w stanie nietrzeźwości (art. 178a § 1 k.k.), a także nieumyślnego spowodowania wypadku komunikacyjnego, który nie pociągnął za sobą poważnych skutków (art. 177 § 1 k.k.). Brak takiego rozwiązania w dawnym kodeksie karnym (z 1969 r.) znacznie ograniczał celowość stosowania w takich sprawach warunkowego umorzenia postępowania³⁹.

3. Podjęcie postępowania karnego

Dostrzec trzeba, iż uregulowanie dotyczące podjęcia warunkowo umorzonego postępowania przyjęte w art. 68 Kodeksu karnego⁴⁰ jest bardziej liberalne od regulacji tej kwestii w kodeksie karnym z 1969 r. W myśl art. 29 § 2 k.k. z 1969 r. podjęcie postępowania było obligatoryjne w razie uchylania się w okresie próby od wykonania nałożonego obowiązku oraz w razie rażącego naruszenia porządku prawnego.

³⁸ Por. K. B u c h a ł a, A. Z o ł l, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 1 – 116 Kodeksu karnego*, Zakamycze 1998 r., s. 492 i n.

³⁹ Por. *Komentarz do art. 67 kodeksu karnego*, w: O. Górnioł, S. Hoc, M. Kalitowski, S. M. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, *Kodeks karny. Komentarz*, Gdańsk 2002/2003 r., s. 582-583.

⁴⁰ Art. 68 § 1 k.k.: „Sąd podejmuje postępowanie karne, jeżeli sprawca w okresie próby popełnił przestępstwo umyślne, za które został prawomocnie skazany”.

Art. 68 § 2 k.k.: „Sąd może podjąć postępowanie karne, jeżeli sprawca w okresie próby rażąco narusza porządek prawny, w szczególności gdy popełnił inne niż określone w § 1 przestępstwo, jeśli uchyla się od dozoru, wykonania nałożonego obowiązku lub orzeczonego środka karnego albo nie wykonuje zawartej z pokrzywdzonym ugody”.

Art. 68 § 3 k.k.: „Sąd może podjąć postępowanie karne, jeżeli sprawca po wydaniu orzeczenia o warunkowym umorzeniu postępowania, lecz przed jego uprawomocnieniem się, rażąco narusza porządek prawny, a w szczególności gdy w tym czasie popełnił przestępstwo”.

Art. 68 § 4 k.k.: „Warunkowo umorzonego postępowania nie można podjąć później niż w ciągu 6 miesięcy od zakończenia okresu próby”.

Obecnie obowiązujący Kodeks karny, jedynie w przypadku popełnienia przez sprawcę w okresie próby przestępstwa umyślnego i to stwierdzonego prawomocnym wyrokiem skazującym nakazuje podjęcie postępowania. Natomiast uchylanie się od wykonania obowiązków, jak też rażące naruszenie porządku prawnego stanowią jedynie fakultatywne podstawy podjęcia postępowania⁴¹. Zatem w Kodeksie karnym wydłuża się czas, w którym może być jeszcze podjęte postępowanie, już po upływie okresu próby. Jest to związane z wymogiem prawomocnego skazania za przestępstwo umyślne, jako podstawy obligatoryjnego podjęcia postępowania.

Kodeks karny wskazuje na dwa rodzaje przesłanek podjęcia postępowania: obligatoryjne i fakultatywne.

Podjęcie postępowania jest obligatoryjne jedynie w sytuacji, gdy sprawca w okresie próby popełnił przestępstwo umyślne, za które został prawomocnie skazany. Trzeba zaznaczyć tu, iż warunek ten jest również spełniony, gdy poddany próbie dopuści się przestępstwa umyślnie – nieumyślnego. Zaś czas popełnienia występku ma mieścić się w okresie próby. Natomiast samo uprawomocnienie się skazania nie musi mieścić się już w okresie próby. Jednak istotnym jest, aby nastąpiło przed upływem 6 miesięcy od zakończenia tegoż okresu (art. 68 § 4 k.k.)⁴².

Przechodząc do omawiania przesłanek fakultatywnych należy tu wskazać takie przesłanki jak: rażące naruszenie porządku prawnego, w szczególności popełnienie innego przestępstwa niż to, które stanowi podstawę do obligatoryjnego podjęcia postępowania, uchylanie się od dozoru, uchylanie się od wykonania nałożonych obowiązków lub orzeczonych środków karnych, niewykonanie zawartej z pokrzywdzonym ugody⁴³. Pokrótce należy przyjrzeć się każdej z tych przesłanek. I tak rażące naruszenie porządku prawnego może przejawiać się w dopuszczeniu się przestępstwa lub także w inny sposób, gdy stwierdzone zostanie drastyczne bądź uporczywe naruszenie przez sprawcę norm prawa. Również wartość prognostyczna świadczy o tym, czy naruszenie porządku prawnego jest rażące. Kolejną z przesłanek jest uchyla-

⁴¹ Por. B. M y r n a, *Instytucja podjęcia warunkowo umorzonego postępowania*, w: Nowa kodyfikacja karna, red. L. Bogunia, t. III, Wrocław 1998 r., s. 53 i n.

⁴² Por. *Komentarz do art. 66 kodeksu karnego*, w: M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa, *Kodeks karny...*, s. 161.

⁴³ Por. Tamże, s. 161.

nie się od dozoru. Zdarzenie takie będzie miało miejsce wówczas, gdy osoba, która jest poddana próbie nie wykonuje obowiązków wynikających z dozoru w sytuacji, w której można jej uczynić z tego zarzut. Zatem do podjęcia warunkowego umorzenia postępowania nie wystarczy stwierdzenie faktu niewykonywania obowiązków związanych z dozorem, obowiązku naprawienia szkody, czy też nałożonego środka karnego; niezbędne jest ustalenie, iż niewykonanie tych obowiązków było zarzucalne, czyli było wyrazem negatywnego, podmiotowego nastawienia sprawy wobec tychże obowiązków. Ostatnią podstawą pozwalającą na fakultatywne podjęcie postępowania warunkowo umorzonego jest niewykonanie zawartej z pokrzywdzonym ugody. W tym przypadku również podstawą jest zarzucalność niewykonania ugody⁴⁴. Tu jednak, przy ocenianiu stopnia zawinienia sprawy w zakresie nie wykonania ugody trzeba większą uwagę zwrócić na ewentualny stopień przyczynienia się pokrzywdzonego do ograniczenia możliwości sprawy wywiązania się z zawarcia ugody.

Poza wyżej wymienionymi fakultatywnymi przesłankami podjęcia postępowania jest jeszcze odrębna przesłanka, którą stanowi zachowanie sprawy po wydaniu orzeczenia o warunkowym umorzeniu, lecz przed jego uprawomocnieniem się. W tym przypadku ogranicza okoliczności, których skutkiem jest podjęcie postępowania tylko do rażącego naruszenia porządku prawnego. Aby ocenić czy naruszenie jest rażące istotny jest związek naruszenia porządku prawnego z przestępstwem, które było przedmiotem postępowania warunkowo umorzonego⁴⁵.

Zgodnie z art. 68 § 4 k.k., który stanowi, że postępowanie może być podjęte po 6 miesiącach od upływu okresu próby, to jednak należy pamiętać, iż przesłanki muszą wystąpić w okresie próby. Natomiast, co do okoliczności, które miały miejsce przed wydaniem orzeczenia o umorzeniu nawet, jeśli nie były znane sądowi, nie mogą stanowić one podstawy do podjęcia warunkowo umorzonego postępowania.

W przypadku podjęcia postępowania warunkowo umorzonego sprawa toczy się od nowa, przed sądem właściwym do jej rozpoznania na zasadach ogólnych (zob. art. 549 – 551 k.p.k.). Przy rozpoznawaniu

⁴⁴ Por. *Komentarz do art. 67 kodeksu karnego*, w: O. Gómiok, S. Hoc, M. Kalitowski, S. M. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, *Kodeks karny...*, s. 588-589.

⁴⁵ Por. Tamże, s. 589.

sprawy obowiązują wszystkie zasady procesowe, w szczególności o charakterze gwarancyjnym⁴⁶.

Zakończenie

W podsumowaniu należy zauważyć, iż wprowadzone do Kodeksu karnego z 1969 r., następnie rozwinięte przez Kodeks karny z 1997 r. warunkowe umorzenie postępowania to szczególny środek polegający na poddaniu sprawcy próbie. Jak wszystkie inne tego rodzaju środki jest pozostawiony do decyzji sądów. Celem powyższego jest, więc danie szansy sprawcy przestępstwa na niekaralność. Trzeba podkreślić, że pozytywny wpływ okresu próby przekształca *ex lege* warunkowe umorzenie w umorzenie definitywne. Rodzi się, zatem pytanie, dlaczego skoro jest to tak dobroczywna instytucja, sądy, co zostało wyżej podkreślone, do których decyzji pozostawiono ten środek, w praktyce tak rzadko go stosują? Gdzie, więc należy szukać przyczyny takiej sytuacji? Czy tkwi ona bezpośrednio w przepisach regulujących kwestię warunkowego umorzenia postępowania?, czy problem pojawia się w momencie bezpośredniego stosowania prawa w praktyce, przez konkretne organy wymiaru sprawiedliwości?

Wydaje się, iż sądy do stosowania warunkowego umorzenia postępowania podchodzą z dużą ostrożnością. Z racji powyższego w praktyce tak rzadko „sięgają” po tenże środek związany z poddaniem sprawcy próbie. Czy zatem w większej ilości spraw sądy powinny korzystać z tejże dobroczywnnej instytucji? Z tym oraz z innymi nasuwającymi się pytaniami pozostawiam odpowiedź każdemu z czytelników.

The conditional discontinuance of legal proceedings as a specific measure within penal liability

The subject of this study is a conditional discontinuance of legal proceedings as one of the measures related with giving the perpetrator a probation. It firstly has been introduced to Polish penal system in 1969. This solution seems to be very specific comparing to the others as it exists as a conditional discontinuance of legal proceedings as well as a parole, or conditional release from serving the full sentence. Further development of this probational measure took place in 1997 as a part of a wider amendment of Polish Penal Code (Kodeks Karny). Art.66 defines the conditional discontinuance of legal proceedings. A verdict adjudicated on a basis of articles 341

⁴⁶ Por. K. B u c h a ł a, A. Z o l l, *Kodeks karny...*, s. 498 i n.

§ 5 and 414 § 1 KPK (Code Of Penal Rules) and conditionally discontinuing the legal proceedings is a verdict confirming the perpetration of a criminal offence, although is not the conviction itself.

Conditional discontinuance of legal proceedings' function is to give a perpetrator a chance for unpunishability and a clear criminal record after committing the crime in exchange for not breaking the law in the future. Positive expired probation *ex lege* shapes the conditional discontinuance into a final one.

Main reason for this study is to discuss the articles: 66 – 68 of Polish Penal Code.

The above articles are regulating the matter of the conditional discontinuance of legal proceedings.

The research is being divided into four topically related sections.

Section one are simply introduction remarks. Section two describes the circumstances for use of conditional discontinuance of legal proceedings. The circumstances might be categorized into three groups: crime related, perpetrator related and finally – case related. To specify, all of the liability circumstances must be determined for legal use of conditional discontinuance of legal proceedings. Moreover, the circumstances are supposed to occur in a cumulative manner.

Section three depicts the duties on a probation and the effects of its progress. Finally section four defines reasons for taking legal actions.

The study finishes with a short summary of all discussed topics. It also questions why, if it is such a charity, the courts who are up for judgement practically do not apply for this solution. What reason lies behind this condition?